Les 4. Thema: Doen het niet-doen

4.1 Inzicht krijgen in de tienduizend dingen

Wie in al het bestaande de werking van het yin en het yang herkent, ziet dat dit het basispatroon van de dualistische wereld is:
aan de ene kant komt iets op en terwijl het zijn uiterste grens bereikt, wordt het tegenovergestelde aan de andere kant minder.
Dat blijft zich herhalen als in een oneindige kringloop: niets blijft zoals het was, alles is met elkaar verbonden; de tienduizend dingen beïnvloeden en doordringen elkaar.

Hierdoor verandert alles voortdurend.
Het enige echter dat niet verandert is dat alles verandert.
Dit is iets dat een mens moeilijk kan aanvaarden, want iets dat hem bevalt wil hij voor altijd zo houden.

J. van Rijckenborgh zegt over de dualiteit:

> *Lao Tse toont aan dat, daar in deze wereld alles onderworpen is aan de wet der tegengestelden en dus aan de veranderlijkheid, het zinloos is zich aan dit voorbijgaande vast te klemmen. Toch tracht men in deze wereld van dit fundamenteel-irreële, tegen alle wetmatigheid in, iets werkelijks te maken, hoewel men altijd weer ervaart dat alles tot zijn tegendeel verkeert.*[32]

Er is in de kosmos een voortdurend streven naar harmonie. Steeds echter wanneer er een evenwicht is bereikt, blijkt dit tijdelijk te zijn en doet zich een nieuwe situatie voor welke tegengesteld is aan de eerdere. Een illustratief verhaal over dit thema is afkomstig van een Taoïstisch meester genaamd Wen Zi (179 – 135 v. Chr.):

32. J. van Rijckenborgh, *De Chinese Gnosis, hfs. 2,* Rozekruispers, Haarlem.

Sai Weng was een zeer geslaagd paardenfokker.
Op een dag liep er een prachtig paard van hem weg.
De mensen zeiden: 'Wat een ongeluk heeft je getroffen'.
Sai Weng haalde zijn schouders op en zei dat het misschien wel een geluk zou zijn.
Een jaar later kwam het paard terug en bracht nog drie andere schitterende paarden mee.
De mensen zeiden: 'Wat een geluk is je ten deel gevallen'.
Sai Weng haalde zijn schouders op en zei dat het misschien wel een ongeluk zou zijn.

Een tijd later reed zijn zoon op het paard, viel eraf en brak zijn been. De mensen zeiden tot Sai Weng: 'Nogmaals heeft een vreselijk ongeluk je getroffen'.
Opnieuw haalde deze zijn schouders op en sprak:
'Misschien blijkt het wel een geluk te zijn'.
Kort daarna brak er oorlog uit en alle jonge mannen werden opgeroepen om in het leger te vechten.
Maar de zoon van Sai Weng mocht niet meedoen vanwege zijn gebroken been. Toen zeiden de mensen: 'Wat een geluk is je ten deel gevallen.'

Wanneer we de werking van het yin en het yang in de tienduizend dingen zien, ervaren we hun werking, de buitenkant van de dingen.
Daarbinnen ligt altijd iets verborgen dat deze werking mogelijk maakt.
Wij zien wel de bruikbaarheid van de dingen, maar we staan er vaak niet bij stil waardoor hun werking mogelijk is.

Een voorbeeld daarvan is een doodgewone schommel. Een kind beleeft plezier aan het almaar naar voor en achter zwaaien, al hoger en hoger. Maar de schommel kan alleen bewegen omdat deze is opgehangen aan een niet meebewegende haak.
Zo kunnen alle tienduizend dingen alleen maar voortdurend tussen het yin en het yang bewegen omdat er in hun midden iets *niet* meebeweegt.
Dit is de *yong*, de tijdloze kern van Tao.

J. van Rijckenborgh zegt hierover:

Tao is overal en bij ieder 'in het midden' .
Dit is het grote wonder van Tao.
Deze grote, levende, goddelijke kracht spreekt en is en straalt in het hart van alles en allen.
Dit is de wonderlijke natuur van Tao, de eigenschap Gods.[32]

33. J. van Rijckenborgh, *De Chinese Gnosis, hfs. 2,* Rozekruispers, Haarlem.

4.2 Nieuw bewustzijn

Daodejing 40

Terugkeer is de beweging van Tau.
Zachtheid is de werking van Tau.

J.A. Blok (hertaling)

Omkeer is de beweging van de Weg.
Zwakheid is de werkwijze van de Weg.

J.J.L Duyvendak (uit het Chinees)

In al het bestaande is Tao werkzaam vanuit de achtergrond, als een onzichtbare kracht die maakt dat het leven zich kan ontwikkelen, maar het tevens in staat stelt om ten langen leste terug te keren tot in Tao.
Omdat de mens over vrije energie beschikt kan hij zich op ieder moment met deze terugkerende stroom verbinden.

Dit is mogelijk wanneer hij zich bewust wordt van het tijdloos Tao in en om hem, dan raakt zijn denken voor een moment verlicht.
Dit wordt uitgedrukt in het Chinese karakter voor 'studeren'.
Chinese karakters zijn uitdrukkingen van de kracht van Tao in de kosmos. Omdat Tao op veel verschillende niveaus werkzaam is, bevatten karakters dan ook meerdere betekenislagen.
De dieper liggende betekenis van studeren is: verlichting. In onderstaand karakter wordt het volgende uitgedrukt:

Een meester legt zijn handen kruiselings over de duisternis die de geest van zijn leerling bedekt	學	

In een verlicht mens zijn het yin en het yang met elkaar in evenwicht, de gekruiste handen van de meester verwijzen hiernaar. Wanneer het yin en het yang met elkaar in het midden – in de *yong* – verbonden zijn, wordt de duisternis weggenomen die het bewustzijn van de leerling bedekt.
Voor deze mens wordt actueel wat Lao Zi in vers 48 zegt:

Wie aan studie doet wordt dagelijks meer. Wie zich tot Tao richt, wordt dagelijks minder. *E. Nooyen (uit het Chinees)*	Het streven naar geleerdheid is om te vermeerderen dag na dag; het streven naar Dao is om te verminderen dag na dag. *Peer Brouwers (uit het Chinees)*

Willen het yin en het yang met elkaar in evenwicht komen dan houdt dit voor ons in dat wij hun uitwerking gaan leren aanvaarden zoals deze is. Het verhaal van paardenfokker Sai Wen is daar een goed voorbeeld van: hij neemt waar, maar hij komt niet in actie om er iets aan te veranderen. Dit heet in het Chinees: *wu wei* – niet doen. In de school van het Rozenkruis wordt dit genoemd: *het endura*.
Dit is de grote opgave voor iedereen die een leerling van Tao wil worden.

Zowel *endura* als *wu wei* houden in: een dagelijks sterven aan ego belang.
Wij schrikken hier misschien van, want aan de dood denken we liever niet. Er wordt echter een symbolisch sterven mee bedoeld: de aandacht die de mens aan zichzelf en zijn eigenbelang besteedt wordt geleidelijk aan minder. Daardoor kan de tijdloze natuur in hem steeds krachtiger werken.
E*ndura* en *wu wei* houden dan ook in: *nieuw leven*.
Hierdoor wordt het bewustzijn van de leerling als het ware voor hem 'verlicht' zodat hij zich meer en meer bewust wordt van het tijdloze in hem.
Steeds staat hij voor de keuze: besteed ik mijn vrije energie aan mijn ego, of aan de tijdloze natuur in me?

> *Een leerling vroeg eens aan zijn meester: 'Is er iets mis met mij als mens?'*
> *De meester antwoordde hem: ' Niets, jonge vriend, u bent een prachtig instrument, als een schitterende sterrenkijker'.*
> *De leerling reageerde verbluft: 'Maar waarom heeft u het er dan almaar over dat ik minder moet worden?'*
> *Zijn meester zei zacht tegen hem: 'In het hart van de sterrenkijker is een roterende spiegel verborgen. Richt de mens zijn aandacht op zichzelf, dan kantelt de spiegel automatisch omlaag. Hij ziet dan niets anders dan zijn eigen, beperkte zijn dat gescheiden is van het onnoembare door de vele grenzen die het zelf opgetrokken heeft.*
> *Richt hij zijn aandacht op het onsterfelijke in zichzelf, dan kantelt de spiegel als vanzelf omhoog. Dan vallen grenzen en scheidingen weg en het onsterfelijke in hem schouwt heel de onpeilbare en grootse schepping, en het mysterie dat daar achter verborgen ligt.*[34]

34. E. Nooyen, *Hart voor Tao p. 67*, Rozekruispers, Haarlem, 2013.

4.3 Het mandaat herstellen

Lao Zi zegt in vers 16:

Terugkeren naar de wortel heet stilte.' Dat is wat we het herstellen van ons mandaat noemen. Het herstellen van ons mandaat betekent: tijdloos zijn. *E. Nooyen (uit het Chinees)*	Deze terugkeer betekent rust, terugkeer naar zijn lot. Men noemt de terugkeer het eeuwige en het eeuwige kennen verlichting. *John Willemsens (hertaling)*

Het herstellen van ons mandaat roept misschien vragen op. Een mandaat ontvangt bijvoorbeeld een volksvertegenwoordiger namens zijn kiezers. Deze krijgt een opdracht welke hij binnen een bepaalde speelruimte mag uitvoeren.
Ieder mens bevindt zich te allen tijde op de weg tot in Tao, want de tijdloze natuur bevindt zich gedurende zijn leven altijd 'in het midden'. Deze natuur is echter niet ons bezit, net zoals ons leven niet ons eigendom is. Ons tijdelijke leven is aan ons toevertrouwd; we mogen er naar eigen inzicht en vermogen voor zorgen. Gedurende dit leven mogen wij namens het tijdloos midden in ons handelen. Dit is het mandaat dat wij hebben gekregen.
Een verhaal van de taoïstische meester Lie Zi zegt over dit onderwerp:

> *Shun vroeg eens aan een minister:*
> *'Is het mogelijk de Tao te verkrijgen en te behouden?'*
> *'Je bezit niet eens je eigen lichaam, hoe zou je dan de Tao kunnen verkrijgen en bezitten?'*
> *'Als mijn eigen lichaam niet van mezelf is,' vroeg Shun, 'van wie is het dan wel?'*
> *'Je lichaam, je leven, je aard en je lot zijn niet van jezelf. Ze zijn aan je toevertrouwd door de kosmische energieën. Je kinderen en kleinkinderen zijn niet van jezelf. Dit zijn slechts je door de kosmos toevertrouwde wedergeboren schepsels.*
> *Alles bestaat uit de yin-qi en de yang-qi van de kosmos, hoe zou je die kunnen verkrijgen en behouden?'* [35]
> ('Qi' betekent in dit verband kosmische oer-energie)

Het mandaat herstellen, in de zin zoals in vers 16 van Lao Zi is bedoeld, houdt in dat wij onze tijdelijke natuur – die op het eigenbelang gericht is – leren loslaten. Daarmee scheppen wij de voorwaarde waarop de tijdloze natuur uit het duister van ons hart 'aan het licht' gebracht kan worden.
Wij zijn het echter niet die dit doen – we zouden er niet toe in staat zijn omdat we aan onszelf vastzitten - maar door onszelf los te laten kunnen we er wel aan meewerken dat de tijdloze natuur niet langer gevangen ligt in ons hart.

In het gewone leven handelen wij als iemand die een bal met grote inspanning zo diep mogelijk onder water duwt. Steeds weer echter glipt de bal naar links en naar rechts en het kost ons dan ook de grootste moeite om hem er onder te houden. Ten einde raad gaan we dan maar met ons volle gewicht over de bal heen hangen.
Wordt al die moeite echter opgegeven dan schiet de bal als vanzelf omhoog; deze is dan bevrijd uit zijn onnatuurlijke element.

35. Bewerking van dit verhaal van Lie Zi zoals geschreven door Jan De Meyer (p. 67) en Kristofer Schipper (p. 284).

De mens die zich tot ‘het midden’ richt begint aan een proces waarin hij geleidelijk aan innerlijk stil wordt. Dit is geen uiterlijke stilte, maar een innerlijk stilzijn, omdat hij zich steeds meer openstelt voor het tijdloze in hem.
Als gevolg hiervan gaat zijn hart als een heldere spiegel fungeren. Wie daarin kijkt wordt zich ervan bewust dat hij als tijdelijke mens een mandaat heeft ontvangen: om namens het tijdloze te handelen in een wereld van voortdurende veranderingen.

Hij gaat leren om zich toe te wijden aan zijn oorspronkelijke natuur, terwijl hij gewoon midden tussen de tienduizend dingen leeft en daar doet wat hij te doen heeft.

Dit is een ingrijpend maar ook langdurig proces, waarin een mens leert door vallen en opstaan. Terwijl hij almaar stiller wordt, rijst tijdens dit proces langzaam maar zeker de tijdloze natuur in hem omhoog.
Zo vervult hij zijn mandaat.
Wie de weg van het tijdloos midden volgt wordt als een innerlijke koning.
Ook de School van het Rozenkruis is hiermee bekend:

> *Wie is deze Koning?*
> *Het is de menselijke persoonlijkheid, die in haar gestalte het koningschap tot uitdrukking brengt.*
> *Welk koningschap?*
> *Wel, de zuivere weerspiegeling van het bedoelen dat in Tao besloten ligt.’* [36]

In het nu volgende verhaal van Zhuang Zi is Lao Zi aan het woord, deze had de bijnaam: ‘O*ude Langoor*’. Deze spreekt over een koning die handelt vanuit zijn mandaat:

Op een dag ging Yang Ziju eens op bezoek bij Oude Langoor. Hij vroeg:
‘Hoe ordent een verlicht koning de wereld ?’
De Oude Langoor antwoordde:
‘Zijn goede werk verbreidt zich over de ganse wereld, maar ziet eruit alsof het niet van hem komt.
Zijn beschavende invloed doet zich in alle dingen gelden, maar het volk voelt zich niet tot hem verplicht.
Nooit wordt zijn naam vermeld, en zo vindt ieder wezen spontaan geluk.
Hij vestigt zich in het ondoorgrondelijke, om daar te verblijven waar niets is.
Zo is het bestuur van de verlichte koning.’ [37]

36. J. van Rijckenborgh, *De Chinese Gnosis, hfs. 25-III*, Rozekruispers, Haarlem, 1987.
37. Kristofer Schipper, *Zhuangzi, de volledige werken, hfst. 7 / IV*, Atlas, Amsterdam, 2007.

4.4 De weg van de koning

Een mens die de koninklijke weg bewandelt staat tussen hemel en aarde in. We zagen al eerder dat dit in het Chinese karakter voor 'koning' uitgedrukt wordt:

Boven: *yang*, de hemel
Midden: *yong*, de mens
en ook het onveranderlijk midden
Onder: *yin*, de aarde
De verticale streep drukt de verbinding uit van Tao met zowel hemel, aarde en mens en wordt 'De Koninklijke weg' genoemd.

Wie de weg van het midden gaat, de koninklijke weg, staat voor de vraag: wat heeft het tijdloze van mij nodig? Het antwoord is eenvoudig: het minder worden van ons als tijdelijk mens.

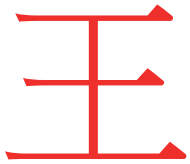

Lao Zi geeft hierover in verschillende verzen praktische adviezen, bijvoorbeeld in vers 19:

Vergeet je wijsheid
en je slimheid,
en mensen worden veel gelukkiger.

Vergeet je moraal
en je rechtvaardigheid
en mensen keren terug naar de liefde voor hun familie.
Vergeet je gewiekstheid
en je begerigheid,
en rovers en dieven zullen verdwijnen.
Mooie adviezen, maar het zijn uiterlijkheden.
Je kunt ze beter vervangen door een hoger principe:
Zie de eenvoud
en omhels het oorspronkelijke.
Verklein je ego
en beteugel je verlangens.

Roeland Schweitzer (hertaling)

Verzaak de wijsheid
en doe de scherpzinnigheid weg
en 't zal het volk tot honderdvoudig voordeel wezen.
Verzaak menslievendheid
en doe de rechtvaardigheid weg,
en het volk zal tot ouder -en kinderliefde weerkeren.
Verzaak de knapheid
en doe de winzucht weg,
en dieven noch rovers zullen er komen.
In deze drie dingen uitblinken voldoet niet.
Daarom leer ik waaraan zich te houden:

weer de eenvoud erkennen,
de ongereptheid bewaren,
weinig ik-zucht te hebben
en weinig begeerten.

J.A. Blok (hertaling)

De weg van het midden is in feite heel eenvoudig: niets doen dat tegen Tao ingaat. Leeg worden aan zelfzucht. Stil worden van het hart: *wu wei /endura*.

Er is in ons een groot verlangen naar ultieme rust en vrede, maar wij verlaten doodgemoedereerd de stilte in ons hart en vullen het met de reuring van de tienduizend dingen waardoor we steeds verder van Tao afraken.

Daodejing 25

Er zijn vier grote dingen
En de koning is er één van.
De maatstaf van de mensen is de aarde.
De maatstaf van de aarde is de hemel.
De maatstaf van de hemel is Tao.
Tao is zijn eigen standaard.

E.J. Weltz (uit het Chinees)

Er zijn in de wereld vier grote dingen
De koning is daarvan een.
De mens volge de aarde
De aarde de hemel
De hemel Tau
En Tau het vanzelf zijn.

J.A. Blok (hertaling)

Tao is belangeloos: *wu wei*.
De hemel volgt het *wu wei.*
De aarde volgt eveneens het *wu wei.*
Een koning is degene die dat na gaat volgen.
Hij gaat leren om niet te doen: in de zin van 'doen om niet', handelen zonder eigenbelang.

Hoe doet hij dat?
Door af te leren om voorkeur te hebben voor het een en tegelijkertijd het ander af te wijzen. Dit gebeurt niet van de ene dag op de andere maar is een proces dat zijn hele leven duurt. Het gáán van de weg is het belangrijkste, niet ons maar al te menselijke verlangen om volmaakt te worden.

Wie deze weg gaat, (beoefent zou een betere omschrijving zijn) vult het midden niet meer met zijn tijdelijke natuur, maar maakt plaats voor de *kracht* die van Tao uitgaat: de Teh.
Deze kracht is in staat om het denken, voelen, willen en handelen van de leerling van Tao te neutraliseren.

Zo eenvoudig is het, zo moeilijk echter voor ons omdat een mens altijd denkt dat hijzelf het is die iets moet doen. Het tegendeel is echter het geval: wij moeten juist iets laten, of eigenlijk iets loslaten: namelijk ons eigenbelang.
Wij willen altijd iets doen en denken dat dit alleen maar bereikt kan worden door onze wil. Zoals iemand die zich enorm uitslooft om ergens bij te horen. Zijn overdreven houding wekt wrevel op waardoor men zich juist van hem afkeert.
J. van Rijckenborgh zegt hierover:

> *Het grote geheimenis ligt in het opheffen van de tegenstellingen. De natuur treft de ziel omdat zij tegen deze natuur vecht. Als de kandidaat volkomen spontaan en vooral niet demonstratief het – niet reageren - toepast en zich mentaal distantieert, heft hij de tegenstelling op tussen de natuur en zijn zielehunkering. Terstond komt er vrede en wordt de kandidaat op het pad onaantastbaar. Als de kandidaat zich niet tot strijden verlokken laat en aldus de tegenstellingen bewust opheft, dan staat hij van stonde aan vrij van de dialectiek.*[38]

38. J. van Rijckenborgh, *Het gnostieke evangelie van de Pistis Sophia, hfst, 41*, Haarlem, 1991.

Vol goede moed gaan we op weg. Steeds echter blijkt dat op de achtergrond ons ego naar ons doen en laten kijkt. Wanneer we ons eigenbelang voor een ogenblik los hebben gelaten kan het gebeuren dat het denkt: 'Nu heb ik toch maar mooi het loslaten te pakken'.
Meteen is het weg en zijn we weer terug bij af.
Het enige dat er dan op zit is om de moed op te brengen om opnieuw te 'beginnen' en onszelf niet wijs te maken dat we iets 'fout' hebben gedaan. Het gaan van de weg van het midden betekent niet dat wij als tijdelijke mens volmaakt worden, maar wel dat wij ons keer op keer inzetten om het contact met het midden niet te verliezen.
Iedere mens die deze weg gaat, loopt er keer op keer op stuk dat hij het 'goed' wil doen. Daar heeft hij veel aan in de wereld van de dualiteit, maar het werkt tegen hem op de weg tot Eenheid.

4.5 Gesprek met een wijze

In het volgende verhaal van de 19e eeuwse sinoloog Henri Borel wordt het probleem van een mens die het 'goed' wil doen op poëtische wijze beschreven:

Ik ging naar het huisje waar de oude Wijze woonde en klopte aan.
Hij opende de deur en sprak, en zijn stem was zachte muziek, als van wind in bladeren:
'Ik groet u vreemdeling. Wat komt gij zoeken bij mij, oude man?'
Ik antwoordde deemoedig:
'Ik wil Tao zoeken en een goed mens worden'.

Hij antwoordde: 'Dat is niet zo heel best.
Gij moet niet zo heel goed willen zijn.
Gij moet ook niet al te veel naar Tao willen zoeken, want zo vindt ge de ware wijsheid nooit.
Er is in elk mens een drang van beweeg die uit Tao is gekomen en die hem weer tot Tao terug wil voeren.
Maar de mensen worden verblind door hun zintuigen en hun begeerten. Zij willen veel te veel om het Ene te willen.
We kunnen alleen tot Tao komen door niet te verlangen, ook niet naar goedheid en wijsheid.
Ik zal u niet zeggen wat Tao is. Gij moet dat zelf gaan vinden door u vrij te maken van alle begeerten en emoties.

'Maar ik ben geheel beladen van duistere begeerten', zei ik. 'Hoe kan ik ooit naar Tao heendrijven?
Mijn hart is zwaar van slechtheid en het zinkt terug in het droeve slijk'.

De Wijze lachte zacht, vol genade en liefde en sprak: 'Arme jongen! Heeft uw zonde u dan zó bang gemaakt? Dacht gij uw zonde sterker dan Tao? Gij hebt te goed willen zijn en daardoor te veel uw slechtheid gezien. Maar dit alles is schijn. Tao is niet goed en Tao is niet slecht.
Tao is als vanzelf zo.
Als ge vrij zijt van uwe begeerten en verlangens, dan zult ge vanzelf tot Tao gaan, zonder te weten dat ge gaat.
Dan zult ge als vanzelf, zonder onnatuurlijke actie in luchte zweving naar Tao verglijden en ge zult het niet weten als gij aangekomen zijt, want dan zult gij in Tao zelve zijn'.

De geciteerde verzen in hun geheel

Daodejing 40: zie les 3
Daodejing 16: zie les 3
Daodejing 25: zie les 1
Daodejing 19: staat in zijn geheel in deze les

Daodejing 48

Het streven naar geleerdheid is
om te vermeerderen dag na dag;
het streven naar Dao is
om te verminderen dag na dag.
Het is om te verminderen en te verminderen,
en het niet-handelen te bemachtigen.
Door niet-handelen blijft er niets ongedaan;

De zaken van het rijk worden door niet-handelen geregeld,

en wie naar ingrijpen taalt,
is niet in staat om het rijk te regeren

Peer Brouwers (uit het Chinees)

Zij die aan hun studie werken
worden van dag tot dag groter;
Zij die de Tao gehoord hebben
worden van dag tot dag kleiner.
Zij worden kleiner en kleiner, tot ze op het punt komen waar ze niets doen.
Zij doen niets en toch is er niets dat niet gedaan wordt.
Wanneer iemand de macht over de wereld wil hebben, moet hij altijd niet-betrokken zijn bij zaken.
Want in een geval waar hij wel betrokken is bij zaken, zal hij eveneens onwaardig zijn de macht over de wereld op zich te nemen.

Chris Nap (hertaling)